

MAKTABNI BOSHQARISH VA UNGA RAHBARLIK QILISHNING NAZARIY ASOSLARI

Ziyavidinov Akmalidin Xoshimjonovich

*Farg‘ona viloyati Bog‘dod tumani Maktabgacha va maktab ta‘limi bo‘limi tasarrufidagi
48-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi direktori*

Annotatsiya. *Yoshlarimizga jahon ta‘lim mezonlariga mos xolda chuqur bilim berish, ularni Vatanga muhabbat, milliy istiqlol g‘oyalariga sodiqlik ruxida tarbiyalash masalalari ta‘lim sohasining asosiy vazifasidir. Maqolada maktabni boshqarish va unga rahbarlik qilishning nazariy asoslari hususida ayrim-fikr mulohazalar bayon etilgan.*

Kalit so‘zlar. *Ijodiy jarayon, onglilik, tarbiyachi, boshqaruv madaniyati, pedagoglar jamoasi, ish rejasi, boshqaruv tizimi.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ШКОЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ И ЛИДЕРСТВА

Зиявидинов Акмалдин Хошимжонович

*Директор 48-й общеобразовательной школы Управления дошкольного и
школьного образования Багдадского района Ферганской области*

Абстрактный. *Предоставление нашей молодежи глубоких знаний в соответствии с международными образовательными стандартами, воспитание ее в духе любви к Родине и верности идеалам национальной независимости – главная задача сферы образования. В статье представлены некоторые мнения о теоретических основах школьного менеджмента и лидерства.*

Ключевые слова. *Творческий процесс, сознание, педагог, культура управления, коллектив педагогов, план работы, система управления.*

THEORETICAL BASIS OF SCHOOL MANAGEMENT AND LEADERSHIP

Ziyavidinov Akmalidin Khoshimjonovich

*Director of the 48th general secondary school under the jurisdiction of the Department
of Pre-school and School Education,
Baghdad District, Fergana Region*

Abstract. *Providing in-depth knowledge to our youth in accordance with international educational standards, educating them in the spirit of love for the Motherland and loyalty to the ideals of national independence is the main task of the education sector. The article presents some opinions on the theoretical foundations of school management and leadership.*

Keywords. *Creative process, consciousness, educator, management culture, team of pedagogues, work plan, management system*

Maktabga rahbarlik qilish va uni boshqarish O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va O‘zbekiston Respublikasining me‘yoriy-huquqiy hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Maktabni davlat jamoatchilik asosida boshqarish, xalqchillik, oshkoralik, o‘zo‘zini boshqarish prinsiplari mintaqa xususiyatlarini hisobga olib boshqariladi. O‘quvchilar, matab

xodimlarini birlashtiruvchi maktab jamoasi o‘z vazifasini otaonalar, mahalla qo‘mmitalari, keng jamoatchilik bilan mustahkam hamkorlikda amalga oshiradi.

Maktabni boshqarish maktab pedagoglar kengashi tomonidan jamoani o‘zo‘zini boshqarish va bevosita rahbar tomonidan tasdiqlangan maktab Nizomiga muvofiq amalga oshiradi.

Maktab konferensiyasi maktabning o‘z-o‘zini boshqarish asosiy bo‘g‘inidir. Konferensiyalar oralig‘ida esa maktab kengashi oliy organ hisoblanadi.

Maktabning o‘quv tarbiya jarayonini va uning joriy faoliyatini maktab Nizomida belgilab berilgan direktor boshqaradi.

O‘quv-tarbiya jarayonini rivojlantirish va takomillashtirish, o‘qituvchilar va tarbiyachilarning kasb mahorati va ijodkorligini o‘stirish maqsadida maktab pedagoglar kengashi, pedagog xodimlarni birlashtiruvchi jamoa tuziladi.

Pedagoglar kengashi raisi pedagog xodimlar jamoasi tomonidan saylanadi. Uning ish tartibi maktab Nizomida belgilab beriladi.

Bolalar, o‘smirlar va yoshlar jamoat tashkilotlari matabda o‘z Nizomlari asosida amaldagi qonunchilikka muvofiq faoliyat ko‘rsatadilar.

Pedagoglar jamoasi, maktab rahbariyati va bolalar, o‘smirlar hamda yoshlar jamoat tashkilotlarining munosabati o‘zaro hurmat, ishonch, ma‘muriy va hamkorlik asosida quriladi.

Umumiy ta‘lim maktabi – ta‘lim-tarbiya muassasasidir. Uning rahbarlari zimmasiga yosh avlodni o‘qitish va tarbiyalash, inson shaxsini hozirgi davrning g‘oyalari ruhida tarkib toptirish jarayonini boshqarish vazifasi yuklatilgan.

Jamiyatda har bir xo‘jalik tizimi va ishlab chiqarish o‘chog‘i ikki tizimchaning: boshqariluvchi va boshqaruvchi tizimchaning birligidir. Masalan, korxonada direktor boshchiligidagi zavod boshqarmasining butun boshqarma apparati boshqarish tizimiga kiradi.

Maktab ichki boshqariuv tizimini tashkil qilishda ham ana shu qoidalarga asoslaniladi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganimizda maktab ichki boshqaruv tizimida ham boshqaruvchi (maktab ma‘muriyati, kasaba uyushmasi tashkilotlari) va boshqariluvchi tizimchalar mavjud. Masalan, maktab ichki boshqaruv tizimida direktor boshliq, uning o‘quv, tarbiya va xo‘jalik ishlari bo‘yicha o‘rinbosarlari boshqariluvchi tizimchasiga kiradi.

Maktabni boshqarish ijodiy jarayon bo‘lib, o‘ziga xos bir san‘atdir. Bu pedagogik jarayon maktab rahbarlarining xilma-xil ish usullarida namoyon bo‘ladi. Bu usullar esa har bir rahbarga maktabshunoslikning dolzarb masalalarini nazariy va amaliy jihatdan bilib olish maktab maorif sohasidagi ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganish hamda bu sohadagi omilkor kishilarning (xalq ta‘limi organlarining xodimlari, maktab o‘qituvchilari va tarbiyachilarining) maktabni boshqarish borasidagi fikr va mulohazalarni o‘rganish hamda mazkur fikr, mulohazalardan maktab ishini boshqarish jarayonida ijodiy foydalanishni taqozo qiladi. Bu esa, o‘z navbatida maktab ishini boshqarishda va rahbarlik uslubini yanada takomillashtirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Har bir rahbar - tarbiyachidir. U pedagogik jamoani tarbiyalash uchun yuksak javobgarlikni his etish tuyg‘usiga to‘liq ega bo‘lmog‘i lozim. Rahbar qo‘l ostidagilar shaxsiga shu qadar pedagogik madaniyatlilik bilan ta‘sir ko‘rsata bilishi kerakki, bu ta‘sir natijasida mazkur maktab pedagoglar jamoasining har bir a‘zosida ongliklik shakllansin, u pedagogik

mehnatga nisbatan ijodiy yondoshadigan, ijtimoiy hayotda faol qatnashadigan bo'lsin. Maktab direktorining jamoaga tayanib rahbarlik qilish san„ati qo'l ostidagilarning, maktabdagi jamoat tashkilotlari vakillarining fikrlarini anglab olishi va tezda to'g'ri xulosalar chiqarish qobiliyati boshqaruv ishini to'g'ri tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabning ta'lim-tarbiya va xo'jalik masalalari kengashib muhokama qilinishi lozim, qabul qilingan qarorlarni bajarishda maktab pedagoglar jamoasining har bir a'zosi tashabbus ko'rsatishi zarur. Rahbarning maktabni boshqarish bo'yicha mehnatini qaror qabul qilish uchun sarflangan vaqtga qarab emas, balki uning faoliyatidagi pirovard natijani hisobga olish bilan baholash maqsadga muvofiq ishdir.

Maktab rahbari pedagoglar jamoasida o'rtoqlarcha hamkorlik va o'zaro yordam munosabatlarini rivojlantirish uchun javobgardir. Maktab jamoasida yaxshi ijtimoiy-psixologik muhit va vaziyatning bo'lishi ko'p jihatdan rahbar bilan o'qituvchi va tarbiyachilar o'rtasidagi munosabatlarga ham bog'liqdir. Mustahkam intizom bo'lgan taqdiridagina normal pedagogik ish vaziyatini va jamoada to'g'ri o'zaro munosabatlarni vujudga keltirishi mumkin. Mustahkam pedagogik intizomga esa maktab rahbarining talabchanligi, tanqid va o'z-o'zini tanqid hamda oshkoralikni rivojlantirish yo'li bilan erishiladi.

Maktab ishini boshqarish tizimidagi ana shu masalaning mohiyatiga to'g'ri tushunib, maktabning ta'lim-tarbiya ishiga rahbarlik uslubini to'g'ri qo'llayotgan va bu borada yaxshi natijalarga erishayotgan maktab rahbarlari respublikamiza ko'plab topiladi.

Rahbar o'qituvchi yoki tarbiyachining pedagogik mehnatiga yuzaki baho berganida, kishida mehnatga nisbatan qiziqish kamayadi. Shuning uchun maktab rahbari o'qituvchi yoki tarbiyachining ta'lim-tarbiya sohasidagi har bir yutug'ini, u ko'rsatgan yoki ko'rsatayotgan tashabbus va epchillikni darhol alohida u yoki bu shaklda qayd qilishi katta ahamiyatga egadir. Har bir maktab rahbari xodimlar bilan ishlashning ana shu qismini hech qachon esdan chiqarmasligi lozim. Chunki, o'qituvchi xodimlarning mehnatiga to'g'ri baho berish va ularni rag'batlantirib borish maktabning o'quv-tarbiya ishlarini yanada takomillashtirishning muhim shartlaridan biridir.

Boshqarish madaniyatining elementlari tegishli mezonlar bilan belgilanadigan axloq qoidalarini (huquq va etikani) o'z ichiga oladi. Huquq mezonlari xalq maorifi to'g'risidagi qonunshunoslikni va davlat huquq-normativ aktlarida, xalq maorifi qonun asoslarida hamda o'rta umumiy ta'lim maktabi Nizomiga aks ettirilgan. Ularda boshqarish xodimlariga nisbatan umumiy talablar bayon qilingan. Etika (axloq to'g'risidagi fan) axloq mezonlarini va kundalik axloq qoidalarini ishlab chiqadi. Maktab ishini boshqarishda etika mezonlariga to'liq rioya qilish katta ahamiyat kasb etadi, chunki bu mezonlar huquq mezonlarini aniqlashtiradi va u bilan birgalikda rahbarning xulq-atvori yo'lini belgilaydi.

Maktab rahbarlari bu mezonlarga to'liq amal qilishlari lozim. Ular o'z rahbarlik ishlarida etikaning gumanizm, muloyimlik, o'zaro yordam kabi mezonlariga tayanadilar. Shuning bilan birga, maktab rahbarining ijtimoiy ahvoli, uning o'ziga xos etikalarini ham belgilaydi. Masalan-maktab rahbari yuqori bo'g'inlarga yolg'on axborotlar (ko'zbo'yamachilik) berishga, statistik hisobot mezonlarini buzishga aslo yo'l qo'ymasligi kerak. Boshqarish madaniyatida so'zning ustidan chiqish alohida ahamiyatga egadir. So'z berdingmi, va„da qildingmi, tadbir belgilandimi-aniq mo'ljallangan muddatda bajar. Qo'l ostingdagilar bilan bo'lgan munosabatda

ularga nisbatan odilona teng qarash, ularning o'quv-tarbiya ishlarini to'g'ri baholash, muvaffaqiyatlari uchun ularni o'z vaqtida maqtash va rag'batlantirish boshqarish madaniyatining muhim shartlaridan biridir.

Boshqaruv madaniyati ilmiy asosda ishlangan, aniq maqsadni ko'zda tutgan reja asosida boshqaruv ishini tashkil qilish, bunda so'z birligi bilan amaliy ish birligini ta'minlash, maktab jamoasining, o'quvchilar va ota-onalarning ehtiyoj talablariga diqqat-e'tibor hamda manfaatdorlik bilan muosabatda bo'lish, ularning birortasini izzat nafsoniyatiga tegmaslik, ko'zbo'yamachilik bilan shug'ullanmaslik, ishga nisbatan yuqori darajadagi intizomni joriy etish, boshqarish jarayonida yuqori darajadagi pedagogik madaniyatni saqlash, rahbarning shaxsan o'ziga va qo'l ostidagilarga talabchan bo'lishi, o'zining shaxsiy manfaatini davlat va umumjamoa manfaatidan ustun qo'ymasligi va shu kabilardan iboratdir.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, maktab rahbarlari bilan bo'ysunuvchilar - o'qituvchi, tarbiyachi va maktabning texnik xodimlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar o'z qadriyatlarini yuqori darajada anglash, jamiyat manfaatlarining buzilishiga nisbatan shafqatsiz bo'lish, jamoatchilik va o'rtoqlarcha o'zaro yordam, kishilar o'rtasida insonparvarlik munosabatlari va o'zaro hurmat, kishi-kishiga do'st, o'rtoq va birodar, ijtimoiy va shaxsiy hayotda halollik va rostgo'ylik, axloqiy poklik, oddiylik va kamtarlik, adolatsizlikka, tekinxo'rlikka, vijdonsizlikka, yulg'ichlikka nisbatan muosasiz bo'lish kabi axloq aqidalarini o'z ichiga oladi.

Maktab pedagoglar jamoasi o'rtasida ommaviy tadbirlar-turli mavzularda siyosiy, ilmiy-metodik konferensiyalar, metodik kengashlar, seminarlar, maktab doirasidagi pedagogik o'qishlar, majlislar va hokazolar o'tkazish madaniyati ham katta pedagogik ahamiyatga molikdir. Bunday tadbirlarning o'ziga xos tomoni shundan iboratki, mazkur tadbirlar tufayli, nisbatan qisqa vaqt ichida muhokama qilinayotgan masalalar bo'yicha to'la va har tomonlama axborot-tajriba almashish mumkin. Bundan tashqari, bu tadbirlar pedagogik jamoa faoliyatidagi g'oyaviy-tarbiyaviy ishlarning eng ta'sirchan shakllaridan biri bo'lib hisoblanadi. Bunday tadbirlar, so'zsiz, maktabda ta'lim-tarbiyaviy ishlarni yanada takomillashuviga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Boshqaruv madaniyatini takomillashtirish uning barcha sohalariga e'tiborni kuchaytirish demakdir. Bu boshqaruv samaradorligini oshirish, boshqarish apparati ishini (maktab ma'muriyati ishini) aniq va puxta yo'lga qo'yish, pedagoglar jamoasining mehnat intizomini yanada mustahkamlash imkoniyatini beradi. Ana shuning uchun ham maktab ishini boshqarish tizimida rahbarlik uslubi va madaniyatini to'g'ri tashkil qilish va uni muntazam ravishda takomillashtirib borish zarur.

Xulosa qilib shuni aytilish kerakki, maktablarning ish rejalarida o'quvchilar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishini takomillashtirish, xodimlar malakasini oshirish, maktabning o'quv-moddiy bazasini mustahkamlash, ta'lim-tarbiya ishining dolzarb masalalariga qaratilgan turli mavzularda seminarlar, konferensiyalar o'tkazish, maktab o'qituvchilarining pedagogik o'qishlarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi”.

2. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi- T.: Istiqlol, 2003.
3. Niyozov G., Axmedova M. Pedagogika tarixidan seminar mashg`ulotlari.- T.:Noshir, 2011.